

Miskolczy Ambrus

Albert Camus időszerűsége¹

■ Nem kell sokáig kutakodni az interneten, ha beütjük Albert Camus nevét. Hamar – a legkülönbözőbb nyelveken – sorjáznak a felhívások: olvassuk újra *A pestist*. Ez a regény, amelyet 1942-ben kezdett el írni, és 1947-ben jelent meg, hatalmas sikert aratott. Az év végéig már lefordították angolra, dánra, finnre, norvégra, svédre, csehre és szlovákra, majd két év múlva japánra. Az 1960-as években aztán nálunk, a „táborban” is diadalútjára indult, például: 1962-ben magyarul, 1969-ben oroszul látott napvilágot. Ma pedig Párizsban lelkesen nyomják újra, mert e lelketlen időben lelket önt belénk. „Papa – nyilatkozott a minap Catherine Camus – azok helyett akart szólni, akik nem juthattak szóhoz. Elszántan szállt szembe a hazugságokkal, hitte, az író nem hazudhat. Nagyszerű, hogy az új nemzedék felfedezi Camus-t, és remélem, hogy a kijárási tilalom csendjében szavai visszhangra lelnek.” Amikor pedig Camus lányának gratuláltak, hogy az újrakiadás révén extrajövedelemhez jut, keserűen jegyezte meg, hogy pénzmániás robotokká váltunk, márpedig nem a pénz a legfontosabb. „Papának nem volt szüksége reklámra ahhoz, hogy eladja könyveit, műve önmagáért beszél.”² Valóban, 1942-ben már *Az idegen* ismertté tette. Ezt a francia könyvet fordították le a legtöbb idegen nyelvre. A regény filozófiai párjának az utolsó mondata életbölcességet hordozó szállóigévé vált: „A csúccsal vívott harc kitölti az emberi szívet. Sziszüphoszt boldognak kell elképzelnünk.”³ De vajon boldog volt az, akinek a csúcsról mindig visszagördült a szikladarab, amelyet nagy nehezen felgörgetett? Camus sem tudja, bár Sziszüphosz, „az istenek proletárja, aki magatehetetlen és lázadó, tudatában van nyomorú sorsának, és erre gondol, amikor lemegy a hegyoldalon”.⁴ Erre gondolt maga az író, aki a nácizmussal szembeni ellenállás élményét szötte bele Sziszüphosz mítoszába. Viszont az idézett zárómondatban ott rejlik az, amit korábban Sartre *Undora* kapcsán vallott: „Az élet abszurditásának megállapítása nem lehet végcél, csak kezdet. Csaknem minden nagy szellem ebből az igazságból indult ki.”⁵ Így jutott *A pestis*ig, pontosabban így

juttatta őt el az idő, hiszen, mint 1955-ben írta: a regény „tartalma a nácizmussal szembeni európai ellenállás”. És nemcsak a náci terror jön szóba. „Kétségtelen, ez az, amit felhánytorgatnak nekem, azt, hogy *A pestis* bármiféle ellenállást szolgálhat bármiféle zsarnokság ellenében.”⁶ Németh László némi kollegiális fölényeskedéssel azzal ajánlotta kiadásra a regényt, hogy cselekményének színhelye, a jellegtelen algériai város „tulajdonképpen szociológiai kémcső, melyben megfigyelhető, milyenné lesz az élet és mit hoz ki az emberekből, ha a csapást hozzáöntjük. A kísérlet közel egy esztendeig tart, s mi egész csomó többé-kevésbé érdekes kísérleti alanyon (orvos, író, újságíró, futballista, jezsuita, író, írnok, csempész, bűnöző, arab stb.) olvashatjuk le az eredményét.” Aztán „a könyv erényei és hibái megfogják [az olvasót] és hízelegnek neki. Unalmasságait is elnézi, hisz olvasása közben okosabbnak érezheti magát, mint amilyen.” Közben a magyar író saját világára is óvatosan célzott a sorok között: „Mi hát a pestis? Pestis? A németek? Vagy általában a fléau, a csapás. Az efféle rejtély, különösen, ha felhívjuk rá a figyelmet, betüemésztési lázat, vitákat, megbeszéléseket vált ki, melyek a könyv kelendőségét szintén növelik.”⁷

A pestis ugyanis allegória vagy metafora. Kinek hogyan tetszik. De tetszhet? Hiszen nem egy jelenetén lehet borzongani, sőt, olykor undorodni, ha akarjuk. Igaz, kihagyta azt az orwelli epizódot, amelyet 1941-ben, *A felszabadító pestis* című regénytervezetében papírra vetett. Ebben „egy férfi szeret egy nőt, és arcán már látja a pestis jeleit. Soha nem szerette ennyire. De soha nem undorodott annyira tőle. Meghasonlik. De mindig a test [a hullá?] győz. A férfit elfogja az undor. Kézen fogja a nőt, kihúzza az ágyból.” Kiviszi az utcára, és egy kanálisnál hagyja, mert – gondolja – „végül is mások is vannak ott”. Végezetül a legjelentéktelenebb szereplő megjegyzi: „»Bizonyos értelemben ez egy csapás.«”⁸ Ami történt, több mint csapás. És micsoda csemege lett volna egy Simone de Beauvoirnak és hasonszorú(bb) epigonjainak! Camus azonban nem az

Ember, hanem a Történelem ellen írta művét. Írás közben akadt olyan pillanat, amelyben úgy érezte, hogy regénye „kudarcs”.⁹ Máskor pedig egyszerűen „pamflet”-nek tartotta regényét.¹⁰ De ezeket a pamfletszerű részeket aztán módosította. Tanulságos módosítások. Például az, ahogy az ön-életrajzi mozzanatokot egyre balosabb kortársai kritikájával szőtte össze. Tarrou némileg Camus alteregója, hiszen gyűlölte a halálbüntetést, ugyanakkor olyan forradalmi mozgalom tagja lett, amely a gyilkolást a célhoz vezető eszköznek tekintette. Camus maga is egy ideig kommunista párttagként működött, aztán élesen szembefordult a terrort hozó és ígérő világmozgalommal. Minderről Tarrou úgy nyilatkozott Rieux-nek, hogy a kommunista jelzöt elhagyta, és közben arról vallott: „... hogy mindenki magában hordja a pestist, mert senki, de senki a világon nem érintetlen tőle. És hogy szakadatlanul ügyelnünk kell magunkra, nehogy egy önfeledt pillanatban másnak az arcába leheljük, és ráragasszuk a fertőzést. A baktérium a természetes. A többi, az egészség, a tisztesség vagy, ha tetszik, a tisztaság az akarat következménye, méghozzá a lankadatlan akaraté. A becsületes ember, az, aki úgyszólván senkit sem fertőz, nem más, mint az, akinek a lehető legkevesebb az önfeledt pillanata. Ahhoz pedig akarat és feszült lelkiállapot kell, hogy sohase legyünk önfeledtek! Bizony, Rieux, nagyon kimerítő dolog *pestisesnek* [kiemelés tőlem – M. A.] lenni. De még kimerítőbb, ha nem akarunk azok lenni. Ezért van az, hogy mindenki fáradtnak látszik, hiszen egy kissé *pestises* [kiemelés tőlem – M. A.] ma mindenki. De ezért van az is, hogy egyesek, akik szabadulni akarnak tőle, olyan iszonyúan fáradtak, hogy már csak a halál válthatja meg őket.”

Camus naplójában a fentebb kiemelt *pestises* helyett *gazember* (salaud) áll. Ez pedig Sartre-nál kulcsfogalom. A vérbeli – hol nehezen érthető, hol a laposságig világos – filozófus terminológiájában a gyáva (lâche) az, aki tagadja, hogy az emberi szabadság totális, a *gazember* (salaud) pedig saját létét szükségszerűnek tartja, holott az esetleges.¹¹ A regényben a gyávaság a szó egyszerű értelmében fordul elő. Tarrou például feljegyezte magának, „hogy mindig van egy órája a napnak meg az éjszakának, amikor valaki gyáva, s hogy ő csupán ettől az órától fél”. A *salaud* nem fordul elő a regényben, a törlés oka alighanem az, hogy Camus egyre kevésbé értett egyet Sartre-ral. Még jóban voltak. Sokadmagukkal összejártak, beszélgettek, ahogyan az Camus naplójában olvasható. Az egyik ilyen fontos beszélgetést a mi Arthur Koestlerünk (aki Budapesten született, és élete végén nagy súlyt fektetett arra, hogy magyarul is kiadják műveit) kezdeményezte, amikor nem titkolta, hogy a hitlerizmust éppen úgy gyűlöli, mint a sztálinizmust. Malraux, aki még nem csatlakozott De Gaulle-hoz, csak szerényen

kérdezte, hogy vajon „a proletariátus a legnagyobb történelmi érték?” Mire Camus azzal válaszolt, hogy az utópia jobb, mint a háború, de „nem gondolja, hogy mind felelősek vagyunk az értékek hiányáért”, és ha megvallanák tévedésüket, ez nem lehetne-e „új remény kezdete?” Sartre viszont azt mondta, hogy „morális értékeimet nem fordíthatom” a Szovjetunió ellen, és az amerikai néger sorsa mostohaabb, mint a deportált cserkeszeké.¹² A *pestis* ilyen párbeszéd eredményeképpen is alakult.

Tarrou, amikor Rieux-nek vallott, nem mást, mint Camus önbeteljesítő jóslatát adta tovább: „... attól a pillanattól fogva, mikor lemondtam az ölésről, végleges száműzetésre ítéltam magam. A történelmet majd a többiek fogják csinálni. Azt is tudom, hogy ezek felett a többiek felett nyilván nem ítélezhetem. Hiányzik belőlem egy tulajdonság ahhoz, hogy megfontolt gyilkos legyek. Tehát nem felsőbbrendűség ez. Csak most belenyugszom abba, hogy az legyek, ami vagyok: megtanultam szerénynek lenni. Elég, ha annyit mondok, hogy ezen a földön vannak ostorok és áldozatok, és hogy amennyire csak lehet, menekülnünk kell attól, hogy az ostorral tartsunk. Ön ezt egy kissé talán együgyűnek fogja érezni. Magam sem tudom, vajon nem együgyű-e, de tudom, hogy igaz. Annyi okoskodást hallottam, hogy szinte már megzavarták a fejemet, és másoknak annyira megzavarták a fejét, hogy a végén gyilkolásra adták magukat, s így rájöttem, hogy az emberek szerencsétlensége onnan ered, hogy nem világos a nyelv, melyen beszélnek. Elhatároztam akkor, hogy világosan beszéljek és cselekszem, s így majd helyes útra térhetek. Kijelentem tehát, hogy kétféle dolog van: az ostor és az áldozat, és semmi egyéb. Lehet, hogy ezzel a kijelentéssel magam is ostorra válok, de legalább szándékom ellenére. Megpróbálok ártatlan gyilkos lenni. Amint látja, nem vagyok nagyon becsvágyó. Az kéne, persze, hogy legyen egy harmadik csoport is, az igazi orvosoké. Ilyet azonban keveset találni, s nem is lehet könnyű dolog. Elhatároztam hát, hogy az áldozatok oldalára állok mindig, hogy fékezzem a rombolást. Az ő körükben legalább kutathatom, miként jutunk el a harmadik csoporthoz, vagyis a békéhez.”

A *pestis*ben az igazi orvos Rieux. Ő az elbeszélő, akit az vezetett, „hogy tanúskodjék a *pestisesek* mellett, hogy némi emléket hagyjon a jogtalanságról meg az erőszakról, melyben részük volt, s hogy egyszerűen elmondja azt, amit csapások idején tanul az ember, azt, hogy az emberekben több a csodálnivaló, mint a megvetnivaló”. Aztán, mikor vége szakadt a járványnak, és a város népe örömmujongásban tört ki, Rieux „arra gondolt, hogy ez az öröm mindig veszélyben van. Mert ő tudta azt, amit nem tud ez a vidám tömeg, de a könyvekben olvasható, hogy a *pestis* bacilusa

sohasem pusztul el, sem el nem tűnik, mert évtizedeken át szunnyadhat a bútorokban és a fehérműben, türelmesen várakozik a szobákban, a pincékben, a bőröndökben, a zsebkendőkben és a limlomokban, s hogy eljő tán a nap, amikor a pestis, az emberek szerencsétlenségére és okulására, felébreszti majd patkányait, és elküldi őket, hogy egy boldog városban leljék halálukat.” Tehát pusztítanak, de pusztulnak. Talán ez a végkicsengés is némi incselkedésre intette a járványokkal szemben, mert ugyan magában hordta a tüdőbaj bacilusait, a pestis kórtanát is tanulmányozta az orvosi szakirodalomban, de fiát Kolerának, lányát pedig Pestisnek becézte, amit ezek egyáltalán nem vettek rossz néven.

Abban a beszélgetésben is, amelyet fentebb idéztünk ideológiai bacilusok bujkáltak. Sartre-nak még tetszett a regény, a Harvardon beszélt róla.¹³ Aztán benne is erőre kapott a vírus, a kommunizmusé. A *Novij Mir*, a szovjet világirodalmi folyóirat 1947. augusztusi számában a dekadens individualizmus propagandistájaként bélyegezte meg Camus-t.¹⁴ Novemberben még Camus és Sartre közösen (és másokkal egyetemben) a nemzetközi közvéleményhez szóló nyilatkozatot szerkesztettek, amelyben arra figyelmeztettek, hogy Amerika és a Szovjetunió összecsapása esetén Európára, mint hadszínterre, pusztulás vár.¹⁵ Aztán a hidegháború beköszöntével elhidegültek egymástól, és kitört közöttük a nyílt háború. Sartre nyíltan szovjetbarát vonalat képviselt, a kávéházi kommunizmus ideológusaként kemény szellemi terrort gyakorolt. Amikor pedig Camus *A lázadó emberben* mindenfajta totalitarizmus ellen lépett fel, ráengedte faunáját, Camus „kritikusai” a szitokkultúra lehetőségeit ki is használták. Közben a „jó házból való úrilány”, Simone de Beauvoir – Sartre pszeudoélettársa – keverte a kártyákat. A kor leszbikusokkal szembeni előítéletei miatt szüksége volt egy férfi barátira, aki egyébként széplánnyokkal vigasztalta magát, mert nyomasztotta saját nem túl vonzó külseje, átírta a múltat, a megalkuvóból és a gyávából hőst csinált, és némileg magából is. Minden oka megvolt rá, Sartre ugyanis a német fogságban olyan színdarabban szerepelt, amelyben kifigurázták a zsidókat. Aztán feltehetőleg a nagy kollaboráns, Drieu la Rochelle kihozta ebből a fogságból. Simone de Beauvoir úgy adta tovább, hogy élettársa megszökött, ő maga pedig csak a kiváló férfiú biztonsága érdekében vállalt állást a Radio-Vichynél. Valójában ezt Sartre járta ki számára, aki – Michel Onfray szerint – csupán papírfilozófus volt, és manicheista módon azt hirdette, hogy csak a Jó és Rossz között lehet választani, míg Camus látta és megjelenítette az árnyalatokat, és az áldozatok oldalán állt.¹⁷ *A pestisben* senki fölött sem mond kategorikus ítéletet, még a nyereszkedő csempész fölött sem.

Az irodalomtörténeti unalom egyik kelléke annak firtatása, hogy milyen regény *A pestis*. Camus szerint a regény filozófia képekben. Ezzel szemben mihelyt felvázolta „A felszabadító pestis”-t, arról elmélkedett, hogy „az európai irodalom története nem látszik másnak, mint ezen típusok és ezen adott témák változatainak. [...] Nyugat nem rajzolja meg saját hétköznapi életét. Egyfolytában nagy képzeteket akar, melyek lázba hozzák. Manfréd vagy Faust, Don Juan vagy Narcissus akar lenni. De az eredmény hozzátéve. Mindent az egységre törés láza mozgat. A kétségbeesés folyamánaképpen kitalálták a mozihóst.” *A pestis*ből is csináltak filmet, nem is sikerült, és nem is sikerülhetett. Mint a regény magyar fordítója, Győry János egyszer mondta is nekünk: a mozigép elrontja az irodalmat. *A pestis* esetében különösen ezt tette. Hiszen Camus gondolkozásra, és nem bámészkodásra akart ösztönözni. A természeti képek költői megjelenítése, a város hangulatának érzékeltes leírása, az egyéni és a kollektív történetek – vagy mint nyilatkozta¹⁸ – az egyéni és kollektív stílus váltogatása az emberi történelemben végig jelen lévő problémák taglalását szolgálja. És hogy miként, abban az is eligazít, ahogy Chamfort, a forradalom elől öngyilkosságba menekülő forradalmár aforizmáit értékelte: „szervezetlen regény”, *A pestis* – mondhatjuk ezután – szervezett aforizmagyűjtemény is. Csak más hangfekvésben. Chamfort szerint „a legjobb filozófia az, amely a világ megítélésében a vidorság szarkazmusát a megvetés megbocsátásával ötvözi.”¹⁹ Camus ilyesmit csak akkor tett, ha egy-egy alantas támadásra kellett válaszolnia.

A nagy kérdés: milyenek a mi erkölcsi értékeink, és egyáltalán lehetnek-e ilyenek abban a világban, amely nem hisz Istenben? Camus maga sem hitt, de fogékony ateizmusról tett tanúságot. 1944 szeptemberében csodálattal adózott a keresztény ellenállók élő hitének, és némi keserűséggel vélte, könnyebb egy hívőnek a mártírsorsot vállalni, mint egy nem hívőnek.²⁰ Két év múlva az egyik dominikánus kolostorban azt fejtegette Camus, hogy a kereszténységnek el kell vetnie a modern ideológiákat, anélkül, hogy egyes modern szerzőket be akarna tiltatni, a keresztényeknek saját nyelvet kell kialakítani, és erre megvan az esély, mert „a keresztény metafizikában és általában a keresztény magatartásban van valami, ami gazdagítja őt magát, és ezt kell tennie továbbra is: ismeretemen szerint ez a ritka koherens filozófiáknak az egyike, amely történelmi és örök síkon képes érvényesülni”. Viszont a kereszténység végét jósolta arra az esetre, ha ez lemond a lázadás erényéről.²¹

A pestis a lázadás lehetőségeit vizsgálja. A háttérben ott áll Dosztojevszkij Ivan Karamazovja, akinek Camus válasszol. „Ha nincs Isten, mindent szabad!” – mondja Ivan.

Erre Tarrou: „Lehet-e az ember szent Isten nélkül, az én szememben ma ez az egyetlen kézzelfogható probléma.” Ivan nem tudja elfogadni a világot, amelyben gyermekek szenvednek. A *pestis*ben viszont végig kell kísérni egy gyermek kiszenvetését. Az emberi reakciók jelképesek. Rieux is Ivanhoz hasonlóképpen nyilatkozott: „Soha az életben nem leszek hajlandó szeretni azt a világot, ahol gyermekeket vonnak kínpadra.” A gyermek szenvedése láttán Paneloux, a jezsuita hitszónok, aki először a hagyományokhoz híven a hitetlenségnek tudta be a csapást, aztán az isteni akarat kiszámíthatatlanságáról prédikált, beállt Rieux mellé segíteni, majd ágynak esett, semmiféle kezelést nem fogadott el, csak a feszületet nézte élete utolsó percéig, és bár a regényfogalmazványban hite megrendült, a végleges változatot olvasva arra gondolhatunk, hogy a Megváltóba vetett bizodalma nem adta fel. Annál is kevésbé, mert estéknél eljött „a hívőknek a lelkiismeret-vizsgálat órája, zord idő a rabnak vagy a száműzöttnek, mert csak a semmit vizsgálhatja”. Viszont a csend beszédes lehet. Tarrou pedig a második prédikációt azzal a megjegyzéssel kísérelte meg, hogy az ért igazán, aki megtapasztalta a totalitárius világot: „A szerencsétlenség pillanatában szokunk rá az igazságra, azaz a csendre.”

Camus később, 1951–52 táján keserűen fejtegette, hogy a Nyugat elvesztette gyökereit, hitét, a vallást, társadalmi eszméit.²² Nem véletlen, hogy a válságot kihasználó csempész „mindig igen liberális felfogású volt. Szavajárása: »A nagyok mindig megesszik a kicsiket«, kellőképpen bizonyította ezt.” A liberális haladáshat fölött Rieux mondott ítéletet, amikor az elhunytak nyilvántartását végezve megjegyezte: „ez ugyanolyan temetés, csak mi cédulákat is töltünk ki. A haladás vitathatatlan.” Temetésről ugyanis már szó sem lehetett, a tetemeket hamvasztották. Jellemző, hogy egy orosz irodalomkritikus, éppen koronavírus elől szobájába zárkózva, többek között annak jelzésével ajánlotta a művet, hogy „az egyik legdepresszívebb író”, mármint Camus könyvének legmeghatóbb jelenete az, amelyben egyesek a tiltás ellenére virágot dobáltak a hullaszállítás céljából átalakított villamoskocsikra.²³

Camus vigasztal abban a vigasztalan világban, amelyben az örület és a szolgaság hódít teret.²⁴ És nemcsak az abszurd és a lázadás mibenlétét nyomozta, hanem ezek kritikáját is nyújtotta. Kereste a mértéket, a határt, amelyet nem szabad átlépni, miközben ma egyre kevésbé van mérték, és egyre inkább lábbal tiporják a határokat. Ma ezt egyre többen értékelik. De miközben a francia kultúrrádió legszínvonalasabb műsorában szépen csevegnek róla,²⁵ elfelejtik a harmadik nagy könyvet: *A bukást*. Páratlan gyónás, a nyugati ember lelki és erkölcsi sorvadásának körlelete.

„Mit ér mellette *A pestis*?” – írta róla az a jezsuita atya, aki csak megkérdőjelezte Camus embervallását.²⁶ Igazában ezzel sem tudunk mit kezdeni az embervallás tragikus paródiájának korában. Nem véletlen, hogy Camus a futballpályán kapusként, aztán a színházban rendezőként érezte magát otthon.

Annak, ahogy Camus életét és művét magyarázzák, megvan a maga története. Az értelmetlen fölényeskedéstől és gyalázkodástól az értelmes alázatig és csodálatig terjed az értelmezési skála. Ez is gyakran paródia, de olykor a maga módján még némileg derűs. Paul de Man, a posztmodern dekonstrukció és logokrácia egyik jelese, kifejezetten érthetően fogalmazott, bár lehet, azért, hogy észrevétlenül a fű alatti futball szabályainak megfelelően egy kicsit keresztbe tegye a lábát: „Camus fiatalon kapusa volt egy diák futballcsapatnak, és cikket írt a klubújságba, magasztalva a győzelem örömét vagy, tán még ékesszólóbban, a vereség melankóliáját. Egy futballcsapat kapusa bizonyos mértékben kitüntetett figura: mezének színe különbözik a csapatársaiétól, rendelkezik azzal a kiváltsággal, hogy megérintheti a labdát a kezével stb. Mindez megkülönbözteti a többiektől. Ugyanakkor fizetnie kell mindezért azzal, hogy szigorú korlátozásokat fogad el: szerepe pusztán védekező és védelmező, és legnagyobb dicsősége az, ha elhárítja a vereséget. Soha nem lehet tényezője a valódi győzelemnek, és bár mutathat stílust és eleganciát, csak ritkán van a dolgok sűrűjében. És nincsen semmi szomorúbb látvány, mint a földön elterülő vagy a labdát a hálóból előkereső kapusé, miközben az ellenfél játékosai győzelmüket ünneplik. *A Naplók*-ban uralkodó melankólia Camus fiatalkori, a futballpályán érzett szomorúságára emlékezteti az embert: mivel túl magányos volt ahhoz, hogy csatlakozzon elől a többiekhez, ám nem eléggé magányos ahhoz, hogy lemondjon a csapatban való részvételről, a társadalom kapusának szerepét választotta, miközben ez a társadalom egy különösen fájdalmas vereséget szenvedett el. Nehezen lehetne bárkitől elvárni ebben a nehéz helyzetben, hogy pontos beszámolót adjon a játszmaról.”²⁷ Paul de Manól még kevésbé, mert a náciizmus alatt az éppen aktuális győztesekkel a barikád másik oldalán húzta meg magát. Vele szemben a kongói származású párizsi rapper, Abd el Malik is a kapusmagatartással magyarázza Camus humanizmusát, de nála már diadalmos humanizmusról van szó, és miközben rapperként az író egy-egy írását adja elő, *A lázadás művészete* címen tett hitet mellette.²⁸ Volt oka rá.

A Camus-ellenes képtelenségeknek megvan a maga receptje. A „kritikusok” Camus nagy erényét, a kételkedését fordították ellene egész az abszurditásig. Annak rendje és módja szerint lefasisztázták az antifasiszta írókat. Bár az egyik

ilyen alak, egy német „független szocialista” romanista²⁹ nem érdemli meg, hogy megnevezzük, de olykor a képtelenségeket is némileg díjazni kell, ezért jelzem véleményét: „Politikai szempontból Camus műve rövidzárlatról rövidzárlatra vezető út. »Egyetlen gazdagságom a kétely, és művem még alakulóban van« – mondta 1957. december 10-én, amikor átvette a Nobel-díjat. Minő bizonytalanság ezekben a kétségtelenül őszinte szavakban! A költő és a moralista tragédiája...”³⁰ Ugyanakkor ez a szöveg a ferdítés komédiája. Hiszen ezek a szerénység és megilletődés szavai a „még majdnem fiatal ember” részéről, akit nemcsak meglepett, de még le is sújtott a váratlan kitüntetés, még az öngyilkosság gondolata is megkísértette. De azért annyira nem, hogy megtagadja önmagát. Sőt: „A művészet számomra nem magányos kedvtelés. Olyan eszköz, amellyel a lehető legtöbb embert meghatódásra készítenek közös szenvedéseinkről és közös örömeinkről alkotott egyedi képpel.” A társadalmi eszmény pedig olyan új világ, „amelyben – Nietzsche csodás szavaival – már nem a bíró uralkodik, hanem az alkotó, legyen munkás vagy értelmiségi”³¹

Ez a beszéd ma is úgy hallható, ahogy akkor elhangzott. A pestis pedig forgatható. Reflexióra ingerel A bukás kiteljesedő világában, amelyben – „A reflex felváltja a reflexiót.”³²

JEGYZETEK

- 1 A jelen szerény írás – nem az én hibámból, hanem a koronavírusnak „köszönhetően” – az NKFI pályázati („Magyar-román kontrasztív történetek, 128 151) munkánkhoz is kapcsolódik. A regény Györy János fordításában látott napvilágot. <http://elso.xyz/konyvek/camus-pestis-pdf-konyv.pdf>
- 2 <https://www.theguardian.com/books/2020/mar/28/albert-camus-novel-the-plague-la-peste-pestilence-fiction-coronavirus-lockdown>
- 3 http://classiques.uqac.ca/inter/info_restrictions_utilisation_oeuvres.html
- 4 CAMUS, Albert: *Essais*. Szerk. QUILLIOT, Roger, FAUCON, Louis, Paris, Gallimard, 1965, 196.
- 5 CAMUS, Albert: *Oeuvres complètes I*. Paris, Gallimard, 2006, 795.
- 6 CAMUS, Albert: *Oeuvres complètes II*. Paris, Gallimard, 2006, 287.
- 7 NÉMETH László: *Kiadatlan tanulmányok I*. Bp., Magvető, 1968, 767–768.
- 8 CAMUS: *i. m.* (2006), II., 241.
- 9 Uo., 1066.
- 10 Uo., 1067.
- 11 SARTRE, Jean-Paul: *L'existentialisme est un humanisme*. Paris, Nagel, 1962, 84–85.
- 12 CAMUS: *i. m.* (2006), II., 1074.
- 13 https://hu.wikipedia.org/wiki/Albert_Camus
- 14 TVERDOTA György: *Albert Camus: Közöny*. Bp., Akkord, 2003, 51.
- 15 CAMUS: *i. m.* (2006), II., 703.
- 16 ONFRAY, Michel: *L'ordre libéral: La vie philosophique d'Albert Camus*. Paris, Flammarion, 2012, 224–230., 547–551.; Uő: *Les consciences réfractaires*. Paris, Grasset, 2006, 323–418.
- 17 CAMUS: *i. m.* (2006), I., 924.
- 18 *Albert Camus, entretien et lecture d'un fragment de L'Homme révolté*. (YouTube) <https://www.youtube.com/watch?v=GaHTJzjwgZ8>
- 19 CHAMFORT: *Maximes et pensées caractères et anecdotes*. Paris, Livre, 1970, 29.
- 20 CAMUS: *i. m.* (2006), II., 529–531.
- 21 Uo., 470–474., 502–511.
- 22 *Albert Camus, entretien et lecture d'un fragment de L'Homme révolté*. (YouTube) *i. m.*
- 23 *Альбер Камю и Чума [Исповедь литературоведа]*. (YouTube) <https://www.youtube.com/watch?v=MRW9qUiSViM>
- 24 *Albert Camus, entretien et lecture d'un fragment de L'Homme révolté*. (YouTube) *i. m.*
- 25 *Présence de Camus*. <https://www.franceculture.fr/emissions/repliques/banlieues-francaises>
- 26 DOMENACH, Jean-Marie: *Préface = HERMET, Joseph: Albert Camus et le christianisme*. Paris, Beauchesne, 1976.
- 27 <https://www.szaktars.hu/osiris/view/de-manpaul-olvasas-es-tortenelem-valogatott-irasok-osiris-konyvtar-irodalomlelet-2002/?query=camus&pg=17&layout=s>
- 28 [https://en.wikipedia.org/wiki/Abd_al_Malik_\(rapper\);](https://en.wikipedia.org/wiki/Abd_al_Malik_(rapper);) *Albert Camus – L'art de la révolte*. (YouTube) <https://www.youtube.com/watch?v=yomv4bSWFR4&t=6s>
- 29 <https://www.amazon.de/Walter-Heist-Literaturkritiker-unabh%C3%A4ngiger-Geschichtsbl%C3%A4tter/dp/3945751519>
- 30 HEIST, Walter: *Genet und andere. Exkurse über eine faschistische Literatur von Rang*. Hamburg, Claassen, 1965, 130.
- 31 *Albert Camus – Discours de réception du prix Nobel, 1957*. (YouTube) <https://www.youtube.com/watch?v=MSQD-32MCv4>
- 32 *Albert Camus: Entretien (1955)* (YouTube) <https://www.youtube.com/watch?v=wbTNGRADAKM>